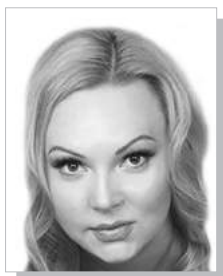

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ДЕПОЗИТНИХ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

THEORETICAL ASPECTS OF DEPOSIT RISKS' ESSENCE IN BANKING ACTIVITY

Ірина Д'ЯКОНОВА,
доктор економічних наук,
Українська академія банківської
справи Національного банку України,
Суми

Iryna DIAKONOVA,
Doctor of Economics,
Ukrainian Academy of Banking,
of the National Bank of Ukraine, Sumy

Асіят ШЕЛЮК,
аспірант,
Українська академія банківської
справи Національного банку України,
Суми

Asiyat SHEL'YUK,
Post-graduate student,
Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine, Sumy

Кошти населення та юридичних осіб, залучені з депозитних джерел вітчизняними банками, є найважливішою складовою депозитних ресурсів, необхідних для здійснення активних операцій банку. Таким чином, процес ефективного формування й оптимального використання залучених коштів необхідно розглядати як важливий об'єкт регулювання банківської діяльності. Українська банківська система відрізняється значною мірою ризику, особливо в сучасних умовах збільшення масштабів банківської діяльності, розширення спектра банківських операцій, підвищення складності банківських технологій та посилення банківської конкуренції. Ризикованість банківської діяльності значною мірою впливає на обсяги залучення вітчизняними банками тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків, що обмежує можливості українських банків формувати свої банківські депозитні ресурси, необхідні для розвитку економіки та забезпечення виробництва коштами.

Депозитним ризикам банків в економічній літературі приділено значно менше уваги порівняно з ризиками активних операцій. З огляду на це особливої актуальності набуває подальше дослідження сутності депозитних ризиків банків, здійснення їх класифікації, окреслення основних факторів, які призводять до їхнього виникнення.

Вагомий внесок у розробку теоретичних положень та методологічних підходів до оцінки й управління банківськими ризиками зробили провідні вітчизняні вчені-економісти [1-9].

Незважаючи на достатньо пильну увагу з боку наукової спільноти до питань сутності, класифікації, теорії та практики управління банківськими ризиками, до цього часу невпорядкованим є понятійний апарат, вимагають доопрацювання та систематизації основні характеристики депозитних ризиків банків, фактори і закономірності їхнього виникнення [1].

Метою статті є дослідження сутності депозитних ризиків банку й факторів їх виникнення.

Слід зазначити, що серед вчених і нині немає однозначного тлумачення поняття «депозитний ризик» [1; 4; 9]. Їх критичний розгляд і власні дослідження дають підстави розглядати депозитний ризик з точки зору клієнта та з точки зору банку. На думку О.В.Тітєвської, депозитний ризик з точки зору клієнта банку – «ймовірність неповернення депоненту всієї чи частини суми депозитних ресурсів у результаті банкрутства банку», з точки зору банку – «ймовірність переведення ресурсів клієнта до іншого банку

чи дострокового вилучення депозиту внаслідок погіршення платоспроможності банку чи суб'єктивних мотивів власника депозиту» [9].

Категорію депозитний ризик банку російський науковець Г.М.Кабешева розглядає як «ризик втрати банківських вкладів – вірогідність неповернення вкладникам грошових коштів (заощаджень), розміщених на строкових, ощадних рахунках та рахунках до запитання в ощадних інститутах депозитного типу».

Вченим Н.В.Луняковою розмежовано поняття депозитний ризик клієнта та банку. На її думку, депозитний ризик банку в загальному виступає як «ймовірність недоотримання очікуваного рівня депозитів внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників в умовах невизначеної діяльності банку» [4].

У такий спосіб ці тлумачення дають нам всі підстави розмежовувати категорію депозитний ризик клієнта – фізичної, юридичної особи та депозитний ризик банку, причому підвищення одного дає певну мінімізацію іншого і навпаки [4].

Дослідивши доробок вчених і практиків [1-9], ми пропонуємо класифікацію факторів виникнення депозитного ризику, наведену на **рисунку**. Слід зазначити, що серед основних джерел виникнення депозитних ризиків можуть бути такі, що пов'язані з достроковим вилученням коштів як з об'єктивних причин, так і суб'єктивних мотивів клієнтів; зміною темпів інфляції, внаслідок чого знижується чи зростає ціна ресурсів на ринку; появою нових ринків більш дешевих ресурсів; зміною в курсовій політиці центрального банку і норм резервування залучених ресурсів банків; співвідношенням попиту і пропозиції на ринку депозитів юридичних і/або фізичних осіб та інші. Їх можливу сукупність пропонуємо визначити як прямі фактори депозитного ризику, що відображають специфіку операцій банку щодо залучення тимчасово вільних коштів економічних агентів ринку для подальшого використання з метою отримання доходів і прибутку.

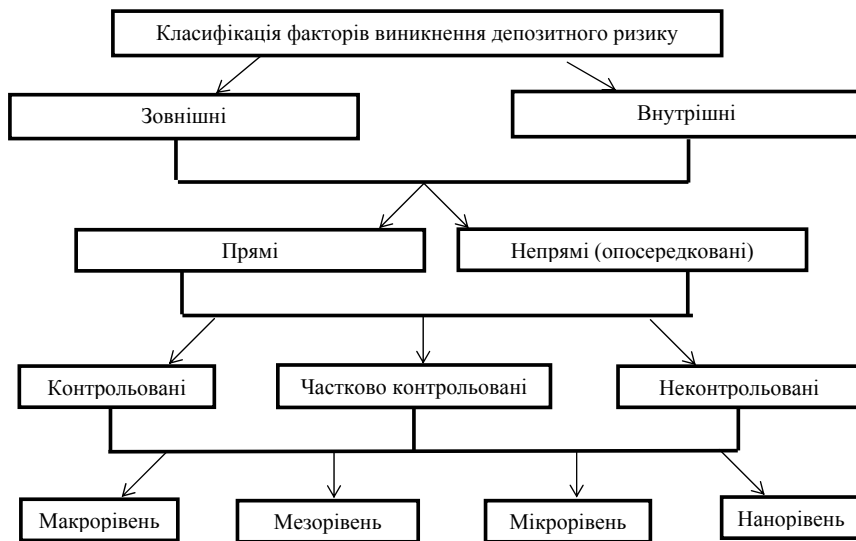
Поряд із цим ризики депозитних операцій можуть бути обумовлені дією будь-яких факторів, що впливають на рівень надійності й фінансової стійкості банку, оскільки від цього залежить

рівень довіри суб'єктів ринку до певного банку та банківської системи країни в цілому. Оскільки банківська діяльність відрізняється багатofункціональністю (сучасний банк у країнах з розвинутою ринковою економікою виконує 300-500 операцій), то виникає безліч факторів депозитного ризику, що проявляють свою дію не прямо, а опосередковано. Таким чином, за характером

У статті розглянуто методологічні підходи щодо визначення факторів депозитних ризиків банків. Надано визначення економічної сутності категорії «депозитний ризик». Запропоновано авторську класифікацію факторів депозитних ризиків банків.

The article considers the methodical bases concerning definition the factors of deposit risks of banks. The definition of economic essence of a «deposit risk» category is offered. The classification of the deposit risks' factors of bank establishments is developed by the author.

Рисунок. Класифікація факторів виникнення депозитного ризику

впливу фактори ризику депозитних операцій поділяються на прямі й опосередковані (непрямі) [9].

Прямі фактори безпосередньо впливають на рівень довіри клієнтів до банків, на їх рішення щодо збереження коштів у банківській установі та відповідно на рівень ризиків депозитних операцій. Непрямі фактори підривають надійність банків та обмежують їх можливості щодо виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, підвищують рівень ризиків депозитних операцій, що в результаті може спричинити неповернення клієнту депозитних ресурсів, дострокове вилучення клієнтами своїх коштів чи переведення їх до інших банків.

Економічними наслідками як прямих, так і опосередкованих факторів депозитного ризику може бути нераціональна структура депозитних ресурсів банку, в результаті чого він може зазнати фінансових втрат (включаючи і збитки) за результатами їх розміщення в різні види активів. Крім того, негативним наслідком факторів ризику в сфері залучення банком фінансових ресурсів може бути погіршення іміджу банку як кредитної установи, що спеціалізується на роботі з «чужими» коштами.

Проблема депозитних ризиків загострюється ще й тим, що банкам притаманний системний ризик, а тому підрив довіри до одного банку може викликати масовий відплив коштів і з інших банків. За таких умов проблема депозитного ризику виходить за рамки банків та їх клієнтів та поширюється на всю економічну систему країни. А отже, проблема управління факторами ризику депозитних операцій банків набуває загальнодержавного характеру.

Велике розмаїття факторів і негативні наслідки депозитного ризику банку для суб'єктів депозитних операцій і економіки країни в цілому обумовлює необхідність систематизації факторів депозитних ризиків з позицій управлінського впливу щодо їх запобігання та мінімізації.

Головним принципом класифікації факторів депозитного ризику як об'єкту управління є середовище їх виникнення (зовнішнє чи внутрішнє), в якому діють учасники депозитних операцій, з урахуванням контрольованих і неконтрольованих факторів за умов наявності прямих і зворотних зв'язків [9].

Відповідно до цього фактори виникнення депозитних ризиків поділяються на внутрішні й зовнішні. До внутрішніх відносяться фактори, виникнення яких безпосередньо залежить від діяльності банківської установи. У своїй більшості вони обумовлені неефективною депозитною політикою банку, відсутністю чітко визначеної стратегії його поведінки на ринку депозитних ресурсів, недостатнім рівнем маркетингових досліджень цього

сегмента ринку банківських послуг і рівнем кваліфікації менеджменту банку, недосконалістю політики збуту депозитних послуг, комунікаційної політики їх просування на ринок, організаційної структури банківської установи та іншими чинниками. Відносно цієї групи факторів банк має можливості запобігати їх негативним наслідкам шляхом попереджувальних дій щодо їх появи або мінімізувати їх прояв за рахунок розробки й реалізації відповідних заходів, що зменшать силу впливу того чи іншого фактора на стан, обсяги та ціну банківських депозитів. Таким чином, внутрішні фактори депозитного ризику є керовані на рівні самого банку, що дозволяє попереджувати й мінімізувати їх негативний вплив на результати діяльності банківської установи на ринку та на економічні інтереси власників депозитних коштів.

При визначенні зовнішніх факторів депозитного ризику банку слід урахувати те, що в їх складі можуть діяти фактори, що формуються як у межах країни, так і поза її межами [4].

Зовнішні фактори депозитного ризику банку, що виникають у межах країни, у свою чергу поділяються на фактори ризику депозитних операцій макро- і мікрорівня. При визначенні зовнішніх факторів, що формуються на макрорівні, слід зважати на таке:

- 1) передумовами зовнішніх факторів депозитного ризику на макрорівні можуть бути зміни в макроекономічній і/або політичній ситуації в країні;
- 2) дія цих факторів впливає на рівень депозитного ризику як банку, так і його клієнтів, які розмістили свої кошти на банківських рахунках;
- 3) такі фактори можуть впливати на ризик депозитних операцій прямо чи опосередковано.

Враховуючи наведене, визначаються можливості й методи регулювання факторів виникнення депозитних ризиків банку.

Так, з точки зору попередження й зниження ризику депозитних операцій банк і його клієнти не можуть впливати на дію зовнішніх факторів макрорівня. Вони повинні проводити їх моніторинг і враховувати прояв дії цих факторів при здійсненні депозитних операцій. Водночас регулювання таких ризиків може бути забезпечено на рівні центрального банку в складі інструментів грошово-кредитної політики.

Зовнішні фактори депозитного ризику, що формуються на мікрорівні, в основній своїй частині або пов'язані із ситуативною поведінкою клієнтів банку, обумовленою суб'єктивними мотивами, якими керується власник тимчасово вільних коштів, обираючи банк для розрахункового обслуговування чи розміщення в ньому коштів на депозитних (вкладних) рахунках, або спонукали клієнта достроково вилучити кошти з банку чи змінити вид депозитного (вкладного) рахунку. Відносно цих зовнішніх факторів депозитних ризиків слід враховувати таке:

- 1) їх дія підвищує ризик депозитних операцій для банку, тоді як для власника депозитного (вкладного) рахунку – ризик зменшується;
- 2) регулюючі дії з боку банку щодо попередження негативного впливу таких факторів на рівень його депозитного ризику спрямовані на забезпечення насамперед власних інтересів банку;
- 3) регулювання таких факторів депозитного ризику може бути забезпечено на рівні комерційного банку, тоді як можливості центрального банку щодо їх регулювання в умовах ринкової економіки досить обмежені (можуть бути забезпечені адміністративними методами, що суперечить природі ринкових відносин) [1].

Таблиця. Класифікація депозитних ризиків

Класифікаційна ознака	Вид депозитного ризику
За видами залучених ресурсів	депозитний ризик строкових ресурсів, депозитний ризик ресурсів до запитань
За видами вкладників	депозитний ризик, обумовлений відтоком коштів юридичних осіб, депозитний ризик, обумовлений відтоком коштів фізичних осіб, депозитний ризик, обумовлений відтоком коштів банків
За видами валют	депозитний ризик банку в національній валюті, депозитний ризик банку в іноземній валюті, депозитний ризик банку в мультивалютному вкладі
За можливістю прогнозування	депозитний ризик, що прогнозується, депозитний ризик, що частково прогнозується, депозитний ризик, що не прогнозується
За джерелами виникнення	зовнішні, внутрішні
За величиною можливих втрат	ризик незначних втрат, ризик контрольованих втрат, ризик критичних втрат
За дотриманням певних нормативів	ризик незбалансованої ліквідності, ризик трансформації

Розмежування дослідження депозитного ризику з позиції фізичних осіб ґрунтується на гіпотезі російського науковця Г.М. Росінської щодо дослідження економічної поведінки споживача, а саме розгляді чотирьох рівнів, де «фізична особа існує як індивід з певними потребами – нанорівень; домогосподарство з певною системою цінностей – мікрорівень; сукупний регіональний споживач, представлений сукупним споживчим попитом на рівні регіону, – мезорівень; сукупний споживач, представлений сукупним споживчим попитом на рівні країни в цілому, – макрорівень». Причому розмежування домогосподарства окремо на індивідів та сім'ю є доцільним з погляду так званої економіки фізичних осіб, яка базується на припущенні, що некоректно розглядати домогосподарство як індивід і навпаки, тобто ототожнювати ці поняття [4].

Особливої уваги заслуговують фактори депозитного ризику, що формуються поза межами країни. Вони пов'язані зі зміною ціни ресурсів, які банк може залучити на закордонних ринках, а також кон'юнктурою міжнародних ринків банківських ресурсів, рівнем відкритості національної економіки країни, зміною політики центрального банку країни щодо залучення коштів вітчизняними банками на міжнародних ринках, часткою іноземного капіталу в банківській системі країни, характером обмежень з боку законодавства зарубіжної країни щодо участі іноземних банків на ринку банківських ресурсів та іншими. Актуальність цієї групи факторів набуває особливого значення для установ банківської системи України та користувачів депозитних послуг, що підтверджується деякими даними.

На сьогодні частка іноземного капіталу в банківській системі України досягла 35%, і за останні роки виявилася стала тенденція щодо її зростання [9].

Отже, дія одного або сукупності наведених факторів призводить до виникнення певних видів депозитних ризиків. Депозитні ризики, що можуть виникнути в діяльності банку, доцільно класифікувати за ознаками, які наведено в таблиці.

Відповідно до Базельських вимог виділяють такі банківські ризики, як кредитний, ризик країни, ринковий, трансфертний, процентний, ліквідності, операційний, правовий та погіршення репутації. На практиці комерційні банки всебічно досліджують всі із зазначених, крім ризику країни, розкриваючи ринковий у ракурсі валютного, процентного та цінового ризиків, а також доповнюючи цю оцінку ризиками недотримання достатності капіталу та стратегічним ризиком. За класичними постулатами та методологією депозитний ризик розглядається в межах дослідження категорії ліквідності й дотримання певних нормативів. Отже, в загальноприйнятій класифікації депозитний ризик банку може бути структурований таким чином:

□ ризик незбалансованої ліквідності, внаслідок якого виникає втрата очікуваного доходу та/або погіршення фінансового стану (банкрутство) банку в результаті відтоку або навпаки притоку ресурсів через хибну політику ризик-менеджменту (операційно-технологічний ризик), ризик репутації, стратегії залучення та розміщення та/або впливу ринкового ризику в ракурсі валютного, процентного та цінового;

□ ризик трансформації. Він виникає в результаті недооцінки стабільного залишку на депозитах до запитання (трансакційні рахунки) і залучення їх в активні операції. Причому в Німеччині використання трансакційних депозитів, що спрямовані на кредитні операції, коливається в межах 10% [4].

Вказані вище фактори та пов'язані з ними види депозитних ризиків можуть негативно вплинути на різні об'єкти ризиків.

ВИСНОВКИ

Класифікація й виділення відповідних видів депозитних ризиків дозволить проаналізувати депозитну базу банку і своєчасно виявити фактори депозитних ризиків та передбачити їх наслідки. Проте для прийняття рішень щодо того, які ризики можна вважати контрольованими, необхідно проаналізувати не тільки фактори депозитних ризиків, а й оцінити потенційні негативні наслідки у вигляді фінансових втрат.

Узагальнюючи викладене, пропонуємо під депозитним ризиком як предметом депозитного менеджменту банку розуміти ймовірність фінансових чи інших втрат внаслідок здійснення депозитної діяльності банку. Запорукою оперативних заходів щодо управління депозитними ризиками є своєчасне їх виявлення. Систематизовані фактори та наведена класифікація депозитних ризиків визначають основні напрями аналізу депозитної діяльності банку з метою виявлення депозитних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондарева О. Г. Закономірності виникнення та механізм регулювання банківських ризиків / О. Г. Бондарева // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – №7(161) ч.2. – С. 251-256.
- Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. / О. В. Васюренко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 243 с. – (Вища освіта XXI століття). – ISBN 966-620-047-3.
- Аналіз банківської діяльності / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуленко та ін.]; За ред. А. М. Герасимовича. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с. – ISBN 966-567-0.
- Гордіца Т. М. Методологічні аспекти визначення депозитного ризику фізичних осіб у банківській сфері / Т. М. Гордіца // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – Випуск 2 (21) – 2011 – С.70-84.
- Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І.В. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с. – ISBN 978-966-680-313-2.
- Операції комерційних банків: підручн. / [Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. та ін.]; за ред. д. е. н., професора А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с. – ISBN 966-00-0048-0.
- Примостка Л. Економічні ризики в діяльності банків / Л. Примостка // Банківська справа. – 2006. – №3. – С. 16-23.
- Тітєвська О. В. Методологічні підходи до визначення факторів депозитних ризиків банку як об'єкта регулювання [Електронний ресурс] / О. В. Тітєвська. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_13/titevaska.pdf.
- Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с. – ISBN 978-566-680-312-5.